

**ВЕЛИМИР ПЕТРОВ
АХ, ТОВА КРАСИВО
ЧОВЕЧЕСТВО**

chitanka.info

Вече сте се досетили, че това е заглавието на разказ от рано отишлия си от този грешен свят, голям наш белетрист Васил Попов (1930–1980).

Впрочем — я сте се досетили, я не, щото инерцията на тоталитарната критикарска ранглиста, тенденциозно го обвини в червеникавата мъглица на мълчанието. Порових из Интернет за нещо илюстриращо мисълта ми и открих топли, верни, честни и почти като химн — думички, от Стоян Вълев. Не открих, обаче, адресни данни за

този автор — да му поискам разрешение да цитирам първите няколко реда от текста му. Надявам се да не ме съди, предвид общото ни преклонение пред Васил Попов:

Васил Попов най-модерният български писател на ХХ век.

Няма друг писател с такава съдба, като неговата, в българската литература.

Той бе един от най-големите майстори на българския разказ през втората половина на ХХ в.; книгите му „Корени“, „Вечни времена“, „Това красиво човечество“, бяха потресаващи по сила и въздействие... и т.н.

През шейсет и коя година, на хиляда и деветстотната, Васил Попов се скри в Русе, в една, като измислена таванска стаичка на хотел Балкан, да пише на спокойствие романа „Времето на героя“.

Определението спокойствие е само добро намерение, щото от рецепцията, до която се стигаше чрез солидно стълбище — оттам всичко ставаше дървено и все по-дървено — коридори, стаи, пак стълбища; едно денонощно скърцащо чудо, отчитащо дискретно кой къде и защо е в момента.

След години тази стаичка и този таван изгоряха. Пожарната отстояше на сто и петдесет метра, но първа пристигна румънската ѝ колежка, та спаси хотела. Възстановиха го по архивни снимки. Това няма особено отношение към Васил, но споменът ми се натрапи — щото докато течеше ремонтът, все ми се привиждаше фигурата му между строителите.

Дотогава с Васил се познавахме бегло; имаше отношение към художниците и художничките. По едно време беше съпруг на колежката ми Ваня Дечева, щерка на майстора от предното поколение художници — Данаил Дечев, забравила да се върне от разходка из музеите на Париж. Ако трябвна да съм точен — не била забравила; колебаела се до стълбичката на самолета и когато електрокарът докарал куфарите, да ги товарят, грабнала нейния и се затичала обратно, да не би да я върнат насила — имало такава работа.

Можело е да станем баджанаци — аз пък харесвах палавата и сестричка Веселка, настояща ашлама италианска матрона.

По него време Светлин Русев имаше неприятности с плевенски партийни велможи и също се беше скрил в Русе, предпочитайки по-малкото зло — като заврян зет при властна тъща. В техния двор, съседен на нашия, на крайбрежния булевард, четохме за първи път *Теория и функция на Дуендето* Лорка, в превод на Васил Попов, от авторския му машинописен екземпляр.

Привлечени от личността, излъчването и моженето в занаята на Светлин, носещо подсказки за нещо (най-после) ново, разчупващо дългогодишна скованост в мислене и форма, бяхме ентусиазиран, разнороден кръжец; основно художници, някой и друг пишец, един философ — закъснял декадент, както и музиканти. Сигурно е имало, няма как иначе — дежурна слушалка, щото се самоцензурирахме в приказки и поведение. С едно на ум!

Не зная как стана така, че двамата с Васил нещо се харесахме като събеседници и ходехме от заведение на заведение, пиехме всеки според което си и ни беше приятно. Аз съм с девет години по-малък от него, с десет години от брат ми, литератор; с шест от Светлин, но разлика в общуването нямаше.

Много четях и бях в курса на литературните тенденции и клюки, доколкото имах допустимата казионна информация. Имам претенции, че първи забелязах-прочетох и информирах приятелите за ново, впечатлило ме, приятно явление. В Литературен фронт, на последната страница — долу, се появи много свеж, самобитен и непознат автор — някой си Гоце Герасков; който скоро се претраши да се подписва с името си — Йордан Радичков. След години, на една изложба, Светлин ни запозна: — Твой почитател, имате сходни виждания.

В същия брой на Литературен фронт, ако се не лъжа или в съседен, на предпоследна страница, долу в дясно, беше и щекотливата сензационна статия за Богомил Райнов, озаглавена Ветропоказател. Препечатвах се двата варианта на негова рецензия, преди и след някаква партийна оценка за нещо си, за някого си. Мосюто — Богомил в метранпажа на печатницата лично, ръчно, с шило и щипци сменил на сто и осемдесет градуса смисъла на оценката. Вестникът се набираше ръчно от словослагатели и готовите набрани каси били на минути преди печат.

Пловдивските майни — колегите ми Гошо Божилов, Митю Киров, Енчо Пиронков, Христо Стефанов — бяха (вече) обсебили Радичков и когато бивах в София, а това беше често, се включвах в спявките им. Спомням си една ранна закуска, продължила до късно, в ресторант България, с единствено меню: Северно сияние — водка с шампанско; на спуснати завеси, полупразен салон и сладки приказки.

Давах си сметка, че Васил, като доста напреднал в алкохолната разтоварваща наука, след целодневна творческа изнурителна работа, насаме с пишещата машина, търсеше и намираше в мене другарче в разпивките. Ако имаше други, сериозни претенденти за тази роля, сигурно щях да се оттегля.

Оприличавах го — като визия, на Фернан Леже (1881–1955), негов биограф го беше опоетизирал на могъщ, огромен дъб-исполин, устоявал на житейските бури и превратности в живота. И като такъв паднал, като посечен; прав и непреклонен. Да, но Леже живя до седемдесет и четиригодишна възраст, години не твърде много, но сравнени с Василовите петдесет — какви ли шедеври би натворил за тия двадесет и четири години разлика! Външната прилика между двамата наистина е стряскаща — едри мъже, здраво стъпили на земята; изсечени с длето бразди; рическата — детско бретонче Буби-копф; тежките очи на бизон-единак, ако има такива бизони, с характерните торбички; невероятна усмивка.

Колко е приятно да си пиеш питието с Васил — бавно, тържествено; вкусно, дискретно примляскващо. И чешене на езиците. С вкус към каламбурите, виеватите сравнения и определения-находки.

По него време бях много словоохотлив. Не, че и после не съм бил. Напоследък, след многото физически болки и разочарования, а и от възрастта, се затворих малко-отмалко в себе си и без да искам на моменти си мисля, че все такъв съм бил. Не! Не бях.

Стоенето пред статива, в пълно мълчание по цял ден, изригваше вечер в сладостните разговори между две посръбвания. Не се усещах, как разговорът преминаваше в монолог. Васил умееше да слуша. Да Ме слуша. Заливах го с преживяванията си, с младежките си мечти за художническа реализация, дори и твърде лични неща, ергенски, разбира се. Предполагах и сигурно бе така, че от приказките ми сглобяваше бъдещ персонаж и го складираше до поискване в нишата — словесен портрет на Хикс.

В един особен момент, който никога няма да забравя и който, след доста време, когато Него вече го нямаше, ме караше да се замислям и да го осмислям — ме попита Нещо. И който тогава — през месец или година, се повтаряше. Не, че Васил беше забравил, че сме говорили вече, а щото е искал да ми внуши... Нещо.

Бяхме в Бара на хотел Дунав. Дълбоко под земята; кофти програма с разгологъзени мадамки, пиянска гара-гура, едвам си чувахме приказката. Нещо, вече не помня какво, разказвах възбудено. Васил ме гледаше като трети човек. Изкашля се, като пред изказване; вече добре познавах нюансите на мимиката му. Нагнети паузата, като бавно отпи, нажабури и преглътна. Както беше приведен, облакътен, с претъркалваща недопита чаша коняк в двете ръце, ме изгледа косо и от упор запита:

— Вельо, някога бил ли си изкушен от перото?

Само двама-трима души са ми казвали — Вельо.

Дали съм бил изкушен!

Имаше нещо като литературен кръжок в Техническото училище, май трети курс бях, но не просъществува дълго. Помня една руса-руса Пенка, късо подстригана, от втори курс, напръщяла, да я боцнеш — мляко ще пусне. От съучениците ми само Ефтата — Евтим Ганев, бащата на волейболната ни звезда — Любо Ганев, продължи *литературните* си занимания — още от втори курс беше кореспондент на вестник Труд. Даскалицата ни по български, Баба Илийца, все казваше — Ганев, по вестниците пишеш, а така грозно псуваш! Също и Димитър Дишев от пети курс — пишеше добре; отби военната си повинност в трудовашкия вестник и остана там. От основаването на най-тиражирания, пенсионерски вестник — „Трета възраст“ е заместник главен редактор.

— Вельо, къде се отнесе, питах те нещо.

— Не съм бил изкушен. Защо?

— Отдавна исках да те питам, щото... знаеш ли колко хора, които се водят за писатели, биха искали да могат да пишат така, както говориш в ежедневието; така да се изразяват. И като разказваш вицове и разни историйки, ги композираш умело, знаеш кое да подчертаеш и кое само да споменеш... Готов текст!

— Ласкаеш ме, но напразно — казвам. — В дома на всички дарби се е гледало с добро око. Баща ми, банков чиновник, на младини

е бил влюбен в театъра — замествал, суфлирал, декламирал по вечеринки, рисувал малко. Майка ми, учителка, участвала в балетни продукции, в музея има две снимки на трупата им; пеела и си акомпанирала на китара. Брат ми от ученик го водеха за писател, а мене от дете — за художник. Тази ниша само не беше запълнена, а и ми е голямата любов.

— Мисля, че рано или късно, ще посегнеш към писаното слово, щото устното го владееш. Ще ти стана редактор — ще видиш какво пиле ще се излюпи.

— На Тебе ли да казвам, колко Изкуството е ревниво. Ако му изневеря с Нещо друго, колкото и изкусително да е, ще си отмъсти жестоко — приказката за двете дини под едната мишница. Толкова много имам да се усъвършенствам, все още, че не виждам как ще започна да усещам нещата по друг начин. Аз мисля пластично, обемно; старая се да е по-абстрактно, но нещо не успявам — много съм обстоятелствен. Литературата, си мисля, е да умееш да виждаш и да го споделяш с думички — с незрящи. Много се раздрънках — на краставичар краставици ще продавам!

— Наздраве! За Изкуството! Голямото!

Когато бивах в София, нямаше начин привечер да не се засечем някъде. Сякаш току що сме се разделили и без много уговорки, поемахме в една посока.

Моята гилдия се запиваше в Славянка, на грозданка или водка. Ако не там — в Унгарския, че имаше хубави партиди Тамянка, а и набор мезета. Може и под *Галерията на Раковски 125*, хем близко и удобно, хем има вити баници и бяло вино „Лопушанска дружина“. Или в Руския клуб, при огромния скопен котарак.

Името ми се спрягаше — че съм поръчвал по сто варени яйца на четвъртинки, в два големи плата, обилно наръсени с чер и червен пипер и зехтин.

Идеалното мезе за дълго и кротко пиене!

По някое време Някой ни поздравяваше с бутилка — Парцалев; зад хилнатата му физиономия с разтегнатите до ушите мустаци, се мяташе в *ойларипи*, отрупаната му с пръстени и тежък златен часовник, дългопръста китка. След миг и Жорж цъфваше на масата да повдигне тонуса — фин, мил, деликатен. Не ще забравя извинителната

му срамежлива усмивка, докато се надигаше по някое време от масата, съпроводена от думите му, станали класика:

— Да направя два тегела, да събера малко правостоящи за довечера!

По повод на Унгарския ресторант — там прекарахме трите скучни дни на един от режисираниите конгреси на СБХ, провеждащ се в Сатиричния театър — единство на форма и съдържание; в Сатиричния — конгрес — комедия... думите са излишни.

Винаги се намираше кой да актуализира информацията — като как върви конгресът. Там, покрай масите под тентата, окупирани от Гилдията, досами тротоара, дефилираше Това красиво човечество!

Все забързан, Климбо — Климен Денчев, още съвсем млад и амбициозен, позираше с двете си бузести трапчинки уж професионален разговор с колеги-художници, по размъкнати фланелка и дънки, с голма четка за рисуване в задния му джоб, побутвана от лакета му — нали снимаше в телевизията рисуване на живо за „Лека нощ деца“. Отсреща, пред входа на ВИТИЗ, му махаше призивно тумба бъдещи театрали, опитващи се да надвикат ревящите коли по Раковска.

Веднъж, необичайно за него, щото беше известен аквалангист и не кусваше алкохол, седна и Сашо Денков. Май първо приказвах, той от тротоара; после прескочи цветарника, служещ за преграда и седна за малко на услужливо подаден му стол.

Правело ми е впечатление, че хора — съвсем в страни от художническите среди, знаеха името Александър Денков, като график и илюстратор. Може би от отличните, нашумели тогава, в античен дух илюстрации на Илиада от Омир, луксозно издание в разкошен превод на Блага Димитрова; а може и от други многобройни негови изяви.

Женски фалцет от тротоара:

— Тия художници пак пиянстват, я тоя там чак си заврял главата в чинията... То бива, бива, ама... — Сашо! Пренесоха го както е със стола; пак прескочи цветарника, да го качат в линейката. Късно!

Сега не си спомням — инфаркт или инсулт. Има ли значение. Отиде си един голям творец в разцвета на силите си.

Красивата му жена, секси варненката — Елисавета, започна работа в секретариата на СБХ. Много колеги се задържаха пред бюрото и с пищни форми. Ключката спрягаше имена, а и, че —

Гроздето е кисело! Съди се със сина си за големия им апартамент в центъра, на Дондуков; делиха се, преграждаха го и пак нещо скърцаше. Върна се във Варна.

С Васил се видяхме в Славянка. Гилдията се трудеше на две маси, в стратегическия ъгъл на Раковска и Славянска. Дон Базилио — Васил Цонев, седнал на високо столче пред бара, пробваше да се дърли злюбничко — негов патент. Прехвърчаха искрички и... толкова. Какво ми скимна, невинно вметнах нещо за чорапките му. Както беше седнал и стъпил с единия трендафор на никелираната тръба, панталонът му се запършил току до над прасеца и демонстрираше неприятно-риванолено-жълти чорапки, а парадираше по всеки повод, че носи стилно само и само бели. *Усъмних се* на висок глас в далтонизъм и ситуацията щеше да се усложни, ако Васил Попов не ме измъкна овреме, *по спешност*. Ходихме къде ходихме и... в Бар Астория. Имал уговорена среща. Там пускат само с вратовръзки, а аз съм без. Докато остроумничех, че въобще не ползвам връзки в живота, слезе в бара и набързо донесе връзка-красавица — взел я от Павел Вежинов (1914–1983).

— Запознайте се, това е... едикойси — млад художник, сега се връщам, поприказвайте си...

За първи път го виждах на живо. Излишно е да казвам, че високо ценях прозата му. Подобно на брат ми — беше дипломиран боксов съдия и авторитет в тях среди. Хоби! Казах на кого съм брат.

— Как е той, пише ли; разкажете му на спортна тема са добри... О, радвам се. Поздрави го!

— Гледах ви като рефер на мача... едикойси... — показах осведоменост. — Във втората част на втория рунд простихте на... едикойси... едикакво си...

Павел Вежинов беше около петдесетте, много възрастен в тогавашните ми очи — почти старец! Среден ръст, слабоват, остронос; с редееща, черна косица назад, плътно и влажно прилепнала към деликатния му череп. Заприлича ми на Енчо Багаров, но без сияйната му усмивка. Гледаше проникателно през кристала на преголяма водка. Разправяха, че на Пролетния бал на Художествената академия се уединил с малка компания и пили като каруцари.

Не понасях, а и сега също, вакуум в общуването и подадох реплика:

— Още не мога да свикна с мисълта, че Пейчковски ни лиши от такъв елегантен боксьор като Борислав Андреев. Няма да се оправи никога.

— И аз подочух такова нещо.

Борис Андреев ми беше съсед — къщите на две успоредни улици, а дворовете ни — с общ гръб. Като възраст Борето беше между мене и брат ми. И като много здравеняци от махлата, по време на бума в бокса след петдесета година, тренираха; малко е да се каже — упорито. Брат ми Сашо и другият треньор — Борис Шаханов бяха създали и поделили русенските шампиони, а тогава не бяха малко. Борето беше красавец; леко мургав, с правилни мъжествени пропорции, къдрокос — шумен успех всред хубавиците. Елегантен играч — балет и силен десен. Нещастieto му беше, че даянеше на бой. Понасяше удари и до един момент му носеше победи. Стигна до европейска титла. И тука — полският бияч — Пейчковски, които единствени с унгареца Ласло Пап, станаха от соцлагера професионални боксьори, му пресече завинаги... не само боксовата кариера, а и нормалния живот. След много тежък мач, Борис издържал на тежките като чукове удари, издържал и в един момен се похлъзнал на брезента и силно си ударил темето в пода. Казват — повече от седмица бил в кома. Оживя, но не му се разбираше какво говори, походката му беше нестабилна... абе, нищо не остана от хубавото момче. Само една от ухажьорките му остана вярна; взе си го дефектен, роди му момче — Здравко, футболист, другарчета със сина ми, което в какъв бизнес се забърка, та му строшиха краката предупредително. Наскоро Борето, научих — починал.

Сега се отплеснах; а тогава — в Астория, Вежинов деликатно ме изчетка:

— Видях ви картините в ОХИ-то и Ви запомних името. Ясно защо Попов общува с Вас.

Смутих се, не бях свикнал още на четки, какъв дявол ме изкуши-накара, в друг момент, ако бях размислил, сигурно не бих, нали съм бързак, му зададох некоректния, още при запознаване, въпрос:

— Питал съм се — имате ли нещо общо с Е. Брин и Е. Уас; Ваши псевдоними ли са?

Бях подочул такава клюка — горните имена бяха на автори на евтини булевардни ромачета, печатани преди девети, на вестникарска

хартия, от по трийсет и две страници — един лист А-1 сгънат на шестнайсет. Първата страница — корица, а последната — разни рекламки. Продавали са се по будките за стотинки. Уж замислени като едnodневки, а просъществуваха години, предавани апокрифно от ръка на ръка; в онази оскъдица на нещо друго, освен партийно насочени книги. Популярна бе и поредицата за тримата италиански скаути — летци: Жан Барт Мария Калега, Раймондо, Мариус и негъра Зомба. Имаше и по-качествени и по-дебели криминални серии, с автори като Едгар Уолес, известен американски журналист; историите за Арсен Люпен, Полен Брое...

Павел Вежинов се сепна, каза механично, че няма такова нещо, дори не бил чувал за такива автори. Оттренирано се загледа някъде през мене, сякаш някой го вика; да, да — сега идвам; припряно се извини — сега се връщам... и повече не го видях. Жалко... като не си зная приказките. Васил се върна, разбра като каква съм я сгафил; уцелил си го точно където не трябва, вика; болезнена тема; ако е истина и се докаже, има да го разнасят и строят партийните другари.

Като стана въпрос за партийните другари, ще споделя една изповед на Васил, характерен щрих, с — вече поне четиридесет годишна давност. С чиста съвест я отупвам от праха на забвениято.

Някъде в третата фаза на едно запиване, в среднощен час, когато облъкатени един срещу друг, и главите почти се допират, и думите се чуват само от тия глави, и които глави, междувпрочем, са доста понаправени; се отронват откровения като... нъл' тъй, а ти уважаваш ли мъ, хлъц... Еее, няма чак такава работа; пиенето ни, както и всичко друго си беше съвсем интелигентна работа. Но предпоставките за откровенията бяха на лице. Разговорът прескачаше от тема на тема, нямаше начин да не кацне и на твърде лични неща; и кацна!

— Вельо, пази се от *Големите приятелства*, после боли, като ти изневерят. Много ми е криво.

Помислих и се приготвих, някоя дамска история — доста. Беше съвсем, съвсем друго.

— Със Светлин и Любо (Левчев) тръгнахме заедно от комсомола. С големи планове! — и замълча.

Чаках, чаках; унесе се нейде в мислите си. Ако бях добро другарче в разпивката, трябваше да съм съпричастен; бях.

— Е, и? Какво стана?

— Какво стана. Нали виждаш! Договориха се нещо зад гърба ми и ме изолираха. Поделиха си разните стратегически постове — при писателите, при вас художниците, Людмила; много ми е криво. А какво сме си приказвали... предадоха ме.

Някакси... някакси... Васил слезе, макар и неохотно, от пиедистала на който си го бях качил. И той, значи, иска власт; и той, значи, е като тях. Такъв творец, а... да, ама Светлин и Любо също са сериозни творци; не е това. Не ги разбирам тия неща; няма и да ги разбере... или не ми се иска.

До осемдесет и девета имаше повече от двайсет-двайсет и нещо години. Средновековие! Каменното сърце на Вилхелм Хауф... Все пак някои неща се усещаха. Не си правех илюзии, че Васил не е *от наш'те*. Нали сам каза — от комсомола. Но... бащата на *Сърдитите млади хора* — Олдингтън не му беше чужд. Не е случайна връзка: романът на Олдингтън е *Денят на героя*, а на Васил — *Времето на героя*.

Когато говорихме за романа му, без задръжки изтърсих, че последните страници са поклон, превиване на гръб пред партийната ценура; да, каза — иначе нямаше да излезе въобще.

Ама и аз съм един! Какво съм взел да го мисля белетриста Васил Попов; нима художникът Велимир Петров малко верноподаннически творения в нагледни агитации, е сътворил. — Такава беше системата! Ако няма компромис, няма папо; няма ли папо, няма творчество — казваше един по-възрастен колега. Виж цялата История на изкуството — кой голям творец, за когото Изкуството е над всичко, не се е кланял на властимащите, за да твори... тъжна История на изкуствата! Тъжно!

Време е да привършвам тази глава.

Ах, *това красиво човечество* — достатъчно заето със себе си, бе съвсем неподготвено за това което му дойде до главата. В тази джунгла, в този океан от събития, оцеляха хищниците, акулите.

Често съм си мислил — тия които ни напуснаха, напуснаха този грешен свят твърде млади, какви ли щяха да бъдат, ако бяха останали живи. И за Васил Попов съм си мислил това. И не мога да реша — каква ли житейска позиция би заел сега, когато формула *Разделяй и владей* важи в пълната си сила.

Много от Драгия читател не е чел разказа *Ах, това красиво човечество!* С две думи:

Едно дете, ощетенено от природата, изрод, който и родителите му и братчето му (а не беше ли сестриче!?) не смеят да гледат в очите грозотата му, откланят поглед; отървали се от него — в дом за недъгави, избягват — разреждат дните за посещения, уж имат неотложна работа... А то, милото, нещастното, така ги обича; те са неговото красиво човечество. Винаги ги оправдава и се надява, надява — кога пак ще дойдат. Има и други внушения, майсторски написани — бъркат направо в сърцето. От този разказ излизаш някак пречистен, смутен и по-човечен.

Намерете го, прочетете го! Както и всичко писано от *его*. Разходете се мислено из Куба и другаде по стъпките му, из душите си, пийте едно и повече ледени дайкирита — по хемингуейевата рецепта.

Василе, скоро пак ще се видим; много неща има за разправяне; ще ми станеш редактор, както беше пожелал и орисал.

Наздраве, на живите! Бог да прости умрелите!

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.